

**A nagyszombati orvoskartól
a Semmelweis Egyetemig
1769 – 2010.**

Egyetemtörténeti kiállítás

2010. szeptember 21. – október 1.

**Semmelweis
Szalon**

*...ahol
a művészet
és a tudomány
találkozik*

1769–1848

Egyetemünk gyökerei a 18. századig nyúlnak vissza. Mária Terézia királynő ekkor egészítette ki orvoskarral a mindaddig csonka univerzitásként működő egyetlen magyar egyetemet, a nagyszombatit. Első lépésként a királynő egy 1769. július 17-én kelt oklevelében az egész egyetemet királyi rangra emelte, és adományokkal látta el, melyek a később felállítandó orvoskar fenntartását voltak hivatva szolgálni. Az új fakultás szervezése a királynő 1769. november 7-én kelt rendelkezése nyomán indult meg. A szervezés munkáját udvari orvosára, a holland Gerard van Swietenre bízta, aki korábban megszervezte a birodalom egészségügyét és modernizálta a bécsi egyetemet. Az új kar kezdetben mindössze öt tanszékel kezdett működni 1770 novemberében. 1772-ben saját épületet is kapott, de csakhamar az egész egyetem hátrahagyta a kis Nagyszombatot, hogy az ország közepére, Budára költözzék. Bár az egyetem folyamatosan működött, az ünnepélyes megnyitásra és újraalapításra csak 3 évvel a költözés után, 1780 júniusában került sor a budai várban. Miután Buda sem bizonyult igazán megfelelő városnak az egyetem szempontjából, 1784-ben továbbköltözött Pestre. Az orvoskar végül a jezsuiták egykori kolostorában talált otthonra a Hatvani és Újvilág utcák sarkán. Időközben a tanszékek száma is megszorodott, hasonlóan a hallgatókéhoz, akik az 1830-as évek elején a kiugróan magas ezres szintet is meghaladták. Az orvosok mellett sebészmestereket, polgári sebész és szülészeket, gyógyszerészmestereket, állatorvosokat és szülész nőket is képeztek. Az orvosi szakon a latin, de a többin a német és a magyar volt az oktatási nyelv. A magyar nyelv 1844-es hivatalossá tétele készületlenül érte az orvosképzést, mivel jószerivel nem létezett még a magyar orvosi műnyelv. Az ezt létrehozó szakmai nyelvújításból a kar oktatói is kivették részüket. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc a pesti egyetem életében is fordulópontot jelentett. Az 1848. évi áprilisi törvénykönyvben külön cikk (1848:XIX.tc.) foglalkozott az egyetemmel, mely végre kimondta annak függet-

Az egyetem ünnepélyes megnyitása Budán 1780-ben

Semmelweis Ignác (1818-1865)

volt az oktatási nyelv. A magyar nyelv 1844-es hivatalossá tétele készületlenül érte az orvosképzést, mivel jószerivel nem létezett még a magyar orvosi műnyelv. Az ezt létrehozó szakmai nyelvújításból a kar oktatói is kivették részüket. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc a pesti egyetem életében is fordulópontot jelentett. Az 1848. évi áprilisi törvénykönyvben külön cikk (1848:XIX.tc.) foglalkozott az egyetemmel, mely végre kimondta annak függet-

Sebészmeisteri oklevél
1776-ból

lenségét, valamint a liberális tanszabadság elvét. A hallgatók és oktatók jelentős szerepet vállalt a szeptemberben kirobbanó szabadságharcban, részben a honvédseregben vállalt katonai orvosi szolgálattal, részben katonai orvosi tanfolyamok szervezésével, illetve a katonai egészségügy irányításával. A császáriak győzelme utáni megtorlás nem is maradt el.

1849-1919

A szabadságharc leverése súlyosan érintette a kar személyi állományát. Volt, aki emigrációba (Schoepf-Merei), volt aki börtönbe (Balassa, Zlamál) kényszerült. Az 1848-ban kovácsolt fejlesztési tervek hosszú időre lekerültek a napirendről. Ugyanakkor sor került bizonyos korszerűsítésekre is. Így 1850-től vált kötelezővé a középiskolai érettségi, és eltörölték a kari igazgató tisztességét. Bár még mindig kilencféle szakon képeztek szakembereket, a korábban olyan népes sebészmeisteri kurzus lassan elszorvadt, míg nem Lemberg, Olmütz és Salzburg mintájára Pesten is felfüggesztették a képzést. 1872-ben a sebészcehéket is feloszlatták. A kiegyezés egyik eredményeként ismét a magyar lett az ország hivatalos nyelve, így az egyetem egyetlen oktatási nyelve is. Ennek egyenes következményeként elmaradtak az idegen ajkú hallgatók, akik korábban nemcsak a Habsburg-birodalmon kívüli országokból, de a birodalom Magyarországon túli tartományaiból is nagy számban érkeztek. Így a pesti orvoskar elveszítette addigi soknemzetiségű jellegét. Ugyanakkor korábban nem tapasztalt kihívások is érték a magyar orvos- és gyógyszerészképzést, illetve az egész szakmát. A nekilendülő polgárosodás, a gazdaság felvirágzása és az ezzel járó gyors városfejlődés okozta közegészségügyi problémák egyfelől, az orvostudomány ütemes fejlődése másfelől kettős nyomás alá helyezte az addigra már nyomorúságosan zsúfolt elhelyezésű orvosi kart. Az oktatás gyakorlati része korábban is gyengének számított a nagy közkezdési háttér hiánya miatt. Mindezekre a kérdésekre az egészségügyi intézményhálózat

A Diploma Inaugurale 1780

Az Üllői úti Sebészeti Klinika három részből álló főépülete 1884-ben – Mirkovszky Géza korabeli akvarelljén

kiépítésének, és az azt kiszolgáló felsőoktatásnak a fejlesztési terve adott választ. 1872-ben, összevonva az orvosdoktori és sebészmeszteri szakokat, bevezették az egységes orvosképzést, megalapították az orvostudományegyetemet Kolozsvárott, majd 1873-tól megindulhatott a pesti orvoskar vadonutjai telepeinek kiépítése. Az 1911-ig tartó építkezések igen jelentős összeget, mintegy 25 millió koronát emésztettek fel, eredményeként pedig

Mihalkovics szobrának avatása az új anatómiai épületben 1901

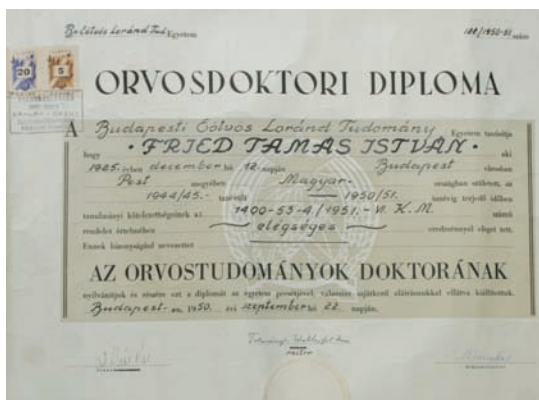
egy minden tekintetben a kor színvonalán álló, jelentős tudományos teljesítményre képes és megfelelő számú szakember kiképzését biztosító intézmény jött létre. A hallgatók száma a '80-as évektől már tartósan meghaladta az ötven évvel korábban még kiugrónak számító 1000 fős szintet. 1895-től már nőket is felvettek az orvosi és gyógyszerészeti szakokra. Az első világháború idején a hallgatók és tanárok jó része bevonult, a sebtében 2000-re szaporított klinikai ágyak felét sebesülteknek tartották fenn. A hadigazdaságra való átállás jelentős anyagi megszorításokkal járt az egyetem számára is, szerencse a szerencsétlenségben, hogy a nagy építkezések addigra már befejeződtek, a budapesti orvoskar készen állt. A háborút követő leszereléskor a bevonult medikusok egyszerre jelentkeztek tanulmányaik folytatására, lehetetlen helyzet elé állítva a kart. Komoly fennakadásokat okozott az őszirózsás forradalom, majd 1919-ben a proletárdiktatúra, mely szinte azonnal megvonta az egyetemtől az autonómiát és mélyen beavatkozott annak belső ügyeibe. Ezzel szinte előrevetítették a 30 évvel későbbi kommunista diktatúra viszonyait.

1920-1951

A háború, a Kommün, Budapest román megszállása, majd a trianoni országcsönkítés és az általános politikai bizonytalanság hihetetlenül súlyos gazdasági és társadalmi feszültségeket szültek, melyek az egyetemeken is éreztették hatásukat. A frontról visszatért hallgatók részvételével ún. bajtársi egyesületek alakultak, antiszemita zavargások robbantak ki és az egyetem történetében először korlátozták a felvehető hallgatók számát. 1922-ben vezették be az orvsképzés reformját, mely ötről hat évre emelte a képzési időt, a szigorlatok számát pedig háromról négyre. Az 1936-ban tartott országos felsőoktatási kongresszus ugyancsak fontos változtatási javaslatokat dolgozott ki, de ezek közül csak a gyógyszerészképzésre vonatkozók valósultak meg. A két háború között a budapesti egyetemen, így az orvoskaron is elmaradtak az újabb fejlesztések, mivel a forrásokat a három vidéki (kettő közülük az elcsatolt területekről menekült) egyetem nulláról induló kiépítése kötötte le. 1936-ban két klinika bezárására is sor került pusztán a takarékoság jegyében. Ezzel együtt a kar tudományos teljesítménye továbbra is a világ élvonalába volt sorolható, köszönhetően a dualizmus idején elvégzett alapozásnak. A II. világháború eseményei 1944-ig, az oktatókat is érintő katonai szolgálaton és a sebesültellátáson kívül különösebb zavart nem okoztak az orvoskar életében. A nyilas kormányzat hátrózott utasítása ellenére az egyetem megtagadta a Németországba települést. Ugyanakkor még az ostromgyűrű bezárulása előtt katonai behívóval kivitték a felsőbb éves mérnök-, orvos-, gyógyszerész- és állatorvostan hallgatókat, vagyis mindazon szakok képviselőit, akiket a háború folytatása szempontjából fontosnak tekintettek. A budapesti orvoskarról így módon kb. 600 orvos- és gyógyszerészhallgatót telepítettek ki részben Halléba, részben Ausztriába a tanszemélyzet egy részével együtt. A város ostroma hatalmas károkat okozott az egyetem épületeiben is, melynek értéke elérte a horrorilis 13 millió aranypengőt. A háború után nagyarányú politikai indíttatású tisztogatások kezdődtek az oktatói karban, melynek során a professzorok nagyobbik részét lecserélték. A fokozatosan kiépülő kommunista diktatúra végül teljesen átfőrmálta nem csak az oktatói kart, de a hallgatók társadalmi összetételét, sőt

A tanártestület 1935-ben

Orvosi oklevél 1950-ből

magát az egyetemet is. 1950-ben a kommunista hatalom számára szalonképtelen Pázmány helyett Eötvös Loránd nevét vette fel az egyetem, majd 1951 februárjában szovjet mintára leválasztották az orvoskarokat a tudományegyetemekről, önálló szakegyetemekké alakítva őket. Ezzel együtt a kulturális tárcától az újonnan létrehozott Egészségügyi Minisztérium felügyelete alá kerültek. A budapesti orvoskar neve így Budapesti Orvostudományi Egyetemre (BOTE) változott.

1951-2010

A háború utáni időszakban az egyetem jelentős extenzív növekedést könyvelhetett el, mivel több kórházat is csatoltak hozzá, klinikákká alakítva át őket. A bővüléssel sikerült pótolni a korábban hiányzó tanszékeket, ennek ára azonban a nagyfokú területi széttagoltság lett. Az egyetem autonómiájának megszüntetése után a minisztérium szoros központi irányítása érvényesült, mely előírta a területi ellátásban való részvétel arányait is. A kutatásba egyre nagyobb költségigényű területek léptek be, így a gazdag országok mögötti lemaradás törvényszerű volt. Ezt tetézte az 50-es évek nagy elzárkózása, amikor a tudományban is a kizárólagos szovjet befolyás érvényesült. A valóban egyetemi jellegű szervezet, a rektorátus és a karok (akkori nevükön: Általános Orvostudományi, Fogorvosi, Gyógyszerészi) kialakítása csak 1955-ben történt meg. Ez volt az önállósulás második, lezáró szakasza. A gyógyszerészképzés még 1951-ben került végleg az Eötvös Loránd Tudományegyetemről az orvosegyetemre, 1952-ben pedig megindult az újrendszerű fogorvosképzés. Az 1956. október 23-án kitört forradalom idején a BOTE az események és a harcok epicentrumába került, a klinikák szinte frontkórházként működtek. Az egyetem személyzete és a hallgatók hősiességét tanúsították. E néhány hét alatt a város és vele az egyetem is sokkal súlyosabb károkat szenvedett, mint a háborús ostrom idején. Mintegy 180 oktató és alkalmazott, és számos hallgató hagyta el ekkor az országot. A konszolidáció után folytatódott az egyetem fejlődése, ha lassabb ütemben is. A korszak legnagyobb beruházása az 1978-ban elkészült Nagyvárad téri Elméleti Tömb volt, jóllehet ez csak egyetlen eleme volt egy hatvanas években készült grandiózus fej-

Orvostanhallgatók a tüntetők között 1956 októberében

lesztési tervnek, ami túlnyomórészt papíron maradt. A 60-as évektől fokozatosan lehetővé vált, még ha szoros ellenőrzés mellett is, a nyugati világgal való kapcsolattartás. Az egyre jobban megélenkülő külkapcsolatok elősegítették a magyarok visszatérését a nemzetközi szakmába és a velük való tudományos lépéstartást. 1969. november 7-én ünnepelte az egyetem alapításának 200. évfordulóját, mely alkalmából felvette leghíresebb tanárának, Semmelweis Ignácnak a nevét.

Külföldi hallgatók már az '50-es évektől látogatták egyetemünket, kizárólag a politikai vezetés által testvérinek tekintett országokból (pl. Albánia, Észak-Korea, NDK, Vietnam stb.). Ekkor még ők is a magyar nyelvű képzésben vettek részt. Arányuk a '70-es évektől növekedett látványosan, amikor már nemcsak az ún. szocialista táborból, hanem a harmadik világból is érkeztek. 1983-ban indult meg a német, 1989-ben az angol nyelvű oktatás, melyek igazán a rendszerváltás után teljesedtek ki, és ma már egyetemünk fontos pilléreit képezik. A diktatúra 1989-ben történt bukása egyetemünk életében is alapvető változásokat hozott, melyek közül talán a legfontosabbnak az egyetemi autonómia visszaállítása számít. A 90-es évek végén került napirendre a hazai felsőoktatási hálózat átalakítása az intézményi integráció jegyében, melynek alapvető célja az elaprózott intézményi struktúra ésszerűsítése volt. 2000. január 1-jei hatállyal lépett fúzióra egymással a Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem (HIETE), a Semmelweis Orvostudományi Egyetem (SOTE) és a Magyar Testnevelési Egyetem (TF). Az új formáció Semmelweis Egyetem néven működik tovább, jelenleg 6 karal (Általános Orvostudományi, Egészségtudományi, Egészségügyi Közzszolgálati, Fogorvostudományi, Gyógyszerésztudományi, valamint Testnevelési és Sporttudományi Kar). A korszak nagyobb beruházásai közül ki kell emelni az 1990-es évek elején átadott Transzplantációs és Sebészeti Klinikát, illetve a közelmúlt fejleményei közül az új finanszírozási szerkezetben (PPP) megvalósult fogorvosi épületet és a '60-as évek óta tervezett második elméleti tömböt, a Tűzoltó utcai Elméleti Orvostudományi Központot.

Szent-Györgyi Albert (1893–1986)

Árkóczy emlékmű az új FOK centrumban

Az új Elméleti Orvostudományi Központ

Szöveg:
Molnár László, Központi Levéltár

Kiadja:
Semmelweis Egyetem, 2010

